

HORUCZI LÁSZLÓ

A KATOLIKUS ETIKA FELFOGÁSA A NEMISÉGRŐL

Az európai közfelfogás, erkölcs és szellemiség fejlődését, alakulását nagymértékben meghatározó tényezők egyike hosszú időn keresztül a kereszténység volt. Különösen vonatkozik ez az erkölcsre és az etikára, ugyanis hivatalosnak csak a keresztény etikát ismerték el. Ebből mintegy szükségszerűen következik, hogy ha napjainkban meg akarjuk ismerni és érteni a család, a házasság és a nemiség erkölcsi problémáit, nem mellőzhetjük a kereszténység és ezen belül a katolicizmus ide vonatkozó nézeteinek a vizsgálatát és bírálatát. Ez azért is indokolt, mert a katolikus álláspont még ma is megtalálható mind az etikai nézetek területén, mind pedig az erkölcsi gyakorlatban. Továbbá: a katolicizmus az erkölcsön belül a család-házasság-nemiség egészét kitüntetett szerepkörrel ruházta fel. Így tehát előrehaladásunk és a ma még fellelhető problémák megoldása bizonyos mértékig függ attól a hatástól, amelyet a katolicizmus az adott területre gyakorol.

A katolicizmus ide vonatkozó nézeteinek bemutatásánál nem törekedhetünk teljes részletességű feltárára és bírálatra. Csupán azt a célt kívánjuk elérni, hogy a katolikus felfogás részbeni felvázolásával, bírálatával, és mai hatásainak bemutatásával hozzájáruljunk annak az útnak az egyengetéséhez, amely majd elvezet a szocialista viszonyok kialakulásához a társadalom eme szférájában is.

A következőkben megvizsgálandó katolikus felfogással kapcsolatban szükségesnek látszik leszögezni: az ide vonatkozó eszmék, elképzelések nem önmagukban, mindentől függetlenül jöttek létre. Kialakulásukban fontos szerepet játszott mindezekelőtt az a társadalmi-gazdasági rend — végső soron a feudalizmus —, amelynek bázisán ezek az eszmék kikristályosodtak, továbbá azok az ideológiai előzmények és hagyatékok, amelyekhez a kereszténység kapcsolódott, s végül bizonyos véletlenek is.

A kereszténység nemiségről szóló nézeteinek kialakulása

A katolicizmus etikai felfogása a nemiségről végső soron egy olyan álláspontban összegződik, amely szerint a nemiség megegyzik a bűnnel, nem lehet természetes probléma, mi több: a nemiségről még beszélni sem igen illik. Ez az álláspont, amely számtalan ellentmondásos részproblémát ölel fel, és amely ellen a katolicizmuson belül is sokan hadakoznak, még napjainkban is élő. A katolikus felfogás, mint minden nézetrendszer, több tényező együtthatásának következménye. E tényezők együttesében megtalálhatók: egyfelől a zsidó vallásos felfogás nemiséggel kapcsolatos miszticizmusa, és az aszkétikus szemléletmód, amely a korai kereszténység egyik lényeges jellemzője, másfelől bizonyos gazdasági szükségszerűségek, s mint mindenhol, a véletlen közrejátszása is. Ezeket az okokat az alábbiakban kissé részletezni fogjuk.

A kereszténység hittételei szoros kapcsolatban állnak a zsidó vallásos felfogással, mintegy abból fejlődtek ki. A zsidó vallásos felfogás, amelyet híven tükröz a Biblia ószövetségi része, a nemi kérdésben több ellentmondást tartalmaz. Az álláspontok

jelentős része a nemiséget természetes kérdésként kezeli; például az Énekek Éneke a nemiség szépségéről beszél. Azonban már a kereszténységet megelőző zsidó vallásos felfogáson belül is kialakult egy olyan irányzat, amely a nemiséget misztifikálta, és bizonyos mértékig a bűnhöz kapcsolta. Ilyen vélemény tükröződik abban a nézetben is, amely például a női menstruációt, mint tisztátalanságot, bűnnek tekinti, és ezzel együtt a nőt alacsonyabb rendű félként kezeli. Hasonló álláspont figyelhető meg a kumrámi szekta nézeteiben is, amely például a világosság harcosainak a sötétség harcosai ellen vívandó nagy csatáját megelőző napon megtiltja a nemi érintkezést. E tilalom fő oka — bizonyos egészségügyi stb. szempontok mellett — alapvetően a miszticizmus.

A Bibliában is számos helyen megtalálható a nemiség misztifikálása. Ez a misztifikálás mutatkozik meg Mózes III. Könyve 15. részében is, amikor a magfolyós férfi magfolyását — ami végső soron betegség — tisztátalanságnak, bűnnek tekinti, amiért ki kell engesztelni az istent:

„Mikor pedig megtisztul a magfolyós az ő folyásától, akkor számláljon hét napot az ő tisztulására, és mossa meg ruháit, és a testét is mossa le forrásvízben, és tiszta lesz.

És a nyolcadik napon vegyen elő két gerlicét vagy két galambfit, és menjen el az Úr elé a gyülekezet sátorának nyílásához, és adja azokat a papnak.

És készítse el azokat a pap; az egyiket bűnért való áldozatul, a másikat egészen égőáldozatul; így szerezzen neki engesztelést a pap az Úr előtt az ő magfolyása miatt.”¹ (Kiemelés tőlem — H. L.)

Tehát bűnről van szó, és az Úrtól engesztelést kell szerezni a nemibetegség miatt. A nemibetegség mellett még más egyéb betegségek is tisztátalanságot jelentettek a zsidók számára, de hogy a magfolyás (tripper) az egyik legcsúnyább bűnnek számított, abból is kitűnik, hogy az ilyen betegeket egy másik esetben ki kellett űzni még a táborból is:

„És szóla az Úr Mózesnek, mondván: Parancsold meg Izrael fiainak, hogy űzzenek ki a táborból minden poklost, és minden magfolyóst, és mindenkit, aki holttest miatt lett tisztátalanná.

Űzzétek azt ki, akár férfi, akár asszony; a táboron kívül űzzétek őket, hogy tisztátalanná ne tegyék az ő táborukat, mivel, hogy én köztetek lakozom.”² (Kiemelés tőlem — H. L.)

Vitathatatlan, hogy az adott intézkedés döntően egészségügyi szempontokat vett figyelembe, de az is vitathatatlan, hogy a nemiséget adott esetben misztifikálja, mert mint a III. könyv 15. része tartalmazza, a magfolyásból ki lehet gyógyulni, és az Úr is hajlandó kiengesztelődni. Adott esetben azonban ki kellett őket űzni a táborból, mert az Úr közöttük volt és nem tűrte meg a tisztátalanokat. A tisztátalanság pedig főleg a nemiséghez kapcsolódott, amelyet a zsidók nagymértékben misztifikáltak. Érdekes megfogalmazásban jelentkezik a misztifikálásra való utalás Engelsnél, aki *Az őskereszténység történetéhez* c. tanulmányában az adott problémáról így vélekedik:

„Mindkét esetben, amikor a Jelenések Könyve közelebbit mond a szektákról, a vád lényege az, hogy bálványáldozatokból esznek és paráználkodnak — s ez az a két pont, amely körül a zsidók — a régiek éppúgy, mint a keresztény zsidók — örök viszályban állottak az áttért pogányokkal... Paráználkodáson ugyanazok a zsidók

¹ Mózes III. könyv, 15. rész, 13—15.

² Mózes IV. könyv, 5. rész, 1—3.

nemcsak a házasságon kívüli nemi érintkezést értették, hanem a zsidó törvények szerint tiltott rokonsági fokban kötött házasságot vagy a zsidó és pogány között létrejött házasságot is; s rendszerint ezt az értelmet tulajdonítják e szónak az Apostolok Cselekedetei 15. része 20. és 29. versében”.¹ Hogy a paráznaság ellen a zsidók erőlesen hadakoztak, különösen pedig hogy a pogány és a zsidó fél közötti házasságot paráznaságnak tekintették, abban leli magyarázatát, hogy a zsidók hánytatott történelmük során (egyiptomi, babilóniai stb. fogság) csak úgy tudták önálló törzsi-nemzetségi, etnikai jellegüket megőrizni, ha erőyes rendszabályokat hoztak a más népcsoportokkal történő keveredés ellen. Ilyen célból vált az egyik legfőbb tilalommá a paráznaság bűne, (amely döntően más népcsoportokkal kötött házassági tilalmat jelentett) és eredményezett más vetületeiben miszticizmust a nemiség területén. A korai kereszténységnél ez a miszticizmus még tovább mélyült. Ugyancsak Engels írja:

„Jánosunknak ellenben az ortodox zsidóknak megengedett nemi érintkezéséről is sajátos nézetei vannak. A 14. rész 4. versében 144 000 üdvözült zsidóról ezt mondja: «Ezek azok, akik asszonyokkal nem fertőztették meg magokat; mert szűzek.» S valóban a mi Jánosunk menyországában nincsen egyetlen asszony sem. Ahhoz a más őskeresztény írásokban is gyakran jelentkező irányzathoz tartozik, amely a nemi érintkezést általában bűnösnek tartja. S ha emellett meggondoljuk, hogy Rómát a nagy paráznának nevezi, akivel paráználkodtak a föld királyai, és megrészegettek az ő paráznaságának borától, s akinek tobzódásától a föld kalmárai meggazdagodtak, akkor teljesen lehetetlen ezt a szót az üzenetekben abban a szűk értelemben felfogni, amelyet a teológiai apologetika szeretne tulajdonítani neki, hogy ilymódon igazoljon más újszövetségi helyeket. Ellenkezőleg. Az üzeneteknek ezek a helyei nyilván azokra a jelenségekre utalnak, amelyek valamennyi mély megrázkódtatásokat hozó korra egyformán jellemzők, nevezetesen arra, hogy akárcsak minden más korlátot, a nemi érintkezés hagyományos kötelekeit is megingatják. Az első keresztény századokban a testet sanyargató aszkézis mellett elég gyakran jelentkezik az a tendencia, hogy a keresztény szabadságot kiterjesszék a férfi és a nő többé-kevésbé korlátlan érintkezésére”.²

Ez az engelsi idézet a zsidó miszticizmus egy sajátos vonatkozásának a bemutatása mellett utal a kereszténység nemi erkölcsi felfogását kialakító egy további lényeges okra; az őskereszténység askétikus életfelfogására is.

Az askétikus életszemlélet és életmód a korai kereszténység egyik leglényesebb jellemzője. Az aszkézis létrejöttének mindig alapvetően társadalmi okai vannak. A keresztény aszkézisnél is megtaláljuk a társadalmi gyökereket, de emellett bizonyos ideológiai vonatkozásokat is. A keresztény aszkézis kialakulásában a konkrét társadalmi tényezők mellett jelentős szerepet játszik a sztoikus filozófia. A sztoicizmus mint a felbomló rabszolgatartó rend egyik filozófiai irányzata, az aszkézist az élet legfőbb elvévé tette. A sztoicizmus szerint ugyanis a boldogság olyan lelki nyugalommal érhető el, amely mentes a vágyaktól, tehát mindenféle testi örömet megvet. A sztoicizmus askétikus tanítása a rabszolgatartó rend ellentmondásaiból, különösen pedig annak kilátástalanságából fakadt. A sztoicizmus elképzeléseit átvették az őskereszténység bizonyos szektái is, és az aszkézist mintegy legfőbb életelvvé emelték az élet csaknem minden területén.

A korai kereszténység aszkézise többirányú funkciót töltött be. Az aszkézis részben a szegényes életmódból adódó szükségszerűség volt, ugyanis a korai kereszténység szektáihoz döntő mértékben a rabszolgák, illetve a társadalom szegényebb népcsoportjai tartoztak, akikre „vagyonhiányuk” kényszerítette az aszkézist. Más-

¹ K. Marx—F. Engels: *A vallásról*. Bp. 1961. 162. l.

² U. o. 262—263. l.

részt az askézis az ellenzékiiségnek, a hivatalos hatalommal való szembenállásnak is az egyik eszköze volt. Az askézis azért válhatott ilyen eszközzé, mert a római uralkodó osztályt — mint erre az előbbi Engels idézet is utalt — a testi örömek, különösen pedig a nemi örömek túlzott kieléje jellemezte. A keresztény szekták azáltal, hogy az életmód területén az uralkodó osztályéhoz képest teljesen más magatartást tanúsítottak, azt kívánták bizonyítani, hogy különbek züllött uraiknál, hiszen a testnek is parancsolni tudnak.

Az askézis további funkciója pszichikai és ideológiai vonatkozásban nyilvánul meg. Az askézis ugyanis legtöbb esetben együtt jár a fanatizmussal, illetve az egyik leghatásosabb eszköz a fanatizmus kialakítására. Minden új eszme megjelenésénél és elterjedésénél szükségszerű kísérő jelenség a fanatizmus. Ugyanis a régi eszmék számtalan objektívalódott formával rendelkeznek (intézmények stb.), amelyek még akkor is hatalmas erőt jelentenek, amikor maga az eszme, vagy eszmerendszer már idejétmúlt, retrógrád, irracionális. Ahhoz, hogy az új eszmék, amelyek mindig haladőbbak a régieknél, felülkerekedhessenek az intézmények és más objektívalódott formáktól támogatott régi eszmékkel szemben, olyan eszközre van szükség, amely hihetetlen belső erőt, elszántságot ad az eszmét valló és terjesztő egyéneknek. Legtöbbször ezt az erőt a fanatizmus adja; a fanatizmus létrejöttét pedig nagymértékben elősegíti az askézis.

A fanatizmus és az askézis dialektikus kölcsönhatásban állnak egymással, ugyanis bármelyik kiválthatja a másikat, és egyik jelenléte esetében általában kísérő jelenséggént megtalálható a másik is. A keresztény askézis tehát, amely a sztoicizmus passzív askéziséhez kapcsolódik, a fanatizmuson keresztül nagy mérvű aktivizálódást eredményezett, amely több korai keresztény apostolnál a megszállottság formájában nyilvánult meg.

Az askézissel kapcsolatban szükségesnek látszik leszögezni, hogy benne a passzívítás és az aktivitás dialektikus ellentmondása testesül meg. A sztoicizmus askézise, amely ideológiai forrása volt a keresztény askézisnek, passzivitást hirdetett és követelt minden vonatkozásban, mindenek előtt pedig önmegtartóztatást a testi örömeiktől. Ez a testi örömek felé megnyilvánuló passzívítás csak igen nagyfokú belső lelki aktivitással (akaratéró stb.) volt megvalósítható. Azaz a passzívítás az askézisen belül végső soron nemcsak egyirányú, mert kiindulópontja az aktivitásnak. A keresztény askézis megőrzött bizonyos vonatkozásokat a sztoikus passzivitásból — elsősorban a testi örömek megvetését, illetve önmegtartóztatást ebben a vonatkozásban. Ugyanakkor nagyfokú energiákat szabadított fel, amelyek a fanatizmusban öltöttek testet, és hasznos szolgálatokat tettek az eszme elterjedésének. Az askézis ezen kétirányú hatása rendkívül szemléletesen jelentkezik az egyes apostoloknál, akik az életbe való belenyugvást, a testi örömek megvetését hirdették, ugyanakkor hihetetlenül aktívak, harcosok voltak az új nézetek hirdetésében és terjesztésében.

A keresztény askézis egészen belül kitüntetett helyet foglal el a nemi askézis, ugyanis a nemi ösztön az egyik legjelentősebb, legerősebb emberi ösztön, amelynek legyőzéséhez óriási pszichikai energia szükséges. Ez az energia amikor mozgásba jön, az ösztön legyőzése után felhasználható más irányba is, többek között a vallási fanatizmus táplálására. Az askézis, amelynek a fentebb vázolt szerepét a korai kereszténység különböző hangadói tudatosan ugyan nem fogalmazták meg, de megsejtették, ideológiai megfogalmazását illetően másképpen jelentkezett, nevezetesen emberi életcéllal kapcsolatban.

A keresztény életszemlélet szerint az emberi élet célja a túlvilági üdvösség elnyerése. A túlvilági üdvösség elnyerését a földi örömeiről való lemondás, az önmegtartóztató életmód teszi lehetővé. Minden engedmény a testnek, a test csábításainak,

torlaszkő a menyország felé vezető úton. A nemi élet folytatása, a nemi élet örömei a test és a gonosz csábításának egyik fő formáját jelentik, és ezért elítélendők. Tehát a nemi aszkézis azért szükséges, hogy figyelmünket teljes erővel a túlvilági üdvösség elnyerésére fordíthassuk. Ez a gondolat a már előbb említett Jánoson kívül, akinek a menyországában — Engels szavaival élve — „egyetlen egy nő sincs”, nagymértékben megtalálható másoknál is, de különösen Pálnál. Pál apostol a „Korinthusbeliekhez” írt levelében ezt a következőképpen fogalmazza meg:

„Továbbá azokról, amelyek felől írtatok nékem, az én értelmem ez: jó férfiúnak asszonyi állatot nem illetni.”¹

Majd máshelyütt Pál azt is megmagyarázza, hogy miért a legjobb és a vallásnak legmegfelelőbb az önmegtartóztató életmód:

„Aki házasság nélkül van, arra visel gondot, ami az Úré, mi módon kedveskedhessék az Úrnak. Aki pedig feleséget vett, a világiakra visel gondot, mi módon kedveskedhessék a feleségének... Aki nem ment férjhez, az az Úr dolgaira visel gondot, hogy szent legyen, mind testben, mind lélekben... aki pedig férjhez ment, a világiakra visel gondot, mi módon kedveskedhessék férjének.”²

Pál apostol tehát világosan megfogalmazza, hogy egyrészt a legjobb magatartás a szüzi életmód, mert mint Jánosnál is láttuk, ez jelenti a tisztaságot, másrészt pedig a házasság és a család káros jelenségek a vallás vonatkozásában, mert elterelik az ember figyelmét istenről. Ezek a nézetek már tartalmazzák azt a máshol is megtalálható álláspontot, amely szerint a nemiség összekapcsolódik a bűnnel, illetve a bűnnek az egyik forrása.

A korai keresztény szekták egy része, amelyek között ádáz harc dúlt minden kérdésben — így a nemiség kérdésében is —, nem osztozott János, illetve Pál előbbiekben idézett nézeteivel. Minden bizonnyal, más vélemények is léteztek az aszkétikus nézetek mellett. Azonban az idők folyamán teljesen az aszkétikus felfogás kerekedett felül, és ebben bizonyos véletlenek is közrejátszottak. E véletlenek közé kell sorolnunk olyan jelenségeket, mint például azt aényt, hogy a szekták és irányzatok harcában azok a szekták kerekedtek felül, amelyek az aszkézist hirdették, továbbá ezeken a szektákon belül is olyanok váltak hangadókká, akik különösen nagy súlyt helyeztek a nemi aszkézisre, a nemi önmegtartóztatásra. A kereszténység korai fejlődése szempontjából véletlen volt, hogy éppen egy olyan meglehetősen agilis és erőszakos egyéniség jutott vezetés szerephez, mint például Pál apostol, aki — mint a vallás is tanítja — Saulusból lett Paulus, és aki előzőleg fenéig itta a testi élvezetek poharát, üldözte a keresztényeket, s csak aztán tért meg. De Pál mellett más neveket is megemlíthetnénk: például Ágostont, aki ifjú korában közismerten züllött életet élt, viszont öreg korára éppen ő lett a különböző bűnök, különösen pedig a nemi bűn, a paráznaság fő ostromozója. Általában azok válnak a különböző testi élvezetek legnagyobb mérvű megvetőivé és elítélőivé, akik maguk már megcsömöröltek ettől, vagy képtelenek ezek élvezetére. Különösen így van ez a nemiséggel kapcsolatban, ahol igen gyakran azokból lesznek a nemi erkölcs legfőbb védelmezői, akik valaha maguk is nagymértékben ki-ki lépegettek az erkölcsi korlátok keretei közül. A kereszténységnél több ilyen esettel is találkozunk. Az ilyen jelenségek bekövetkezése végső soron véletlen volt, ám ezek a véletlenek a későbbiek során nagy hatást gyakoroltak az ide vonatkozó nézetek alakulására.

A kereszténység nemi erkölcsi nézeteinek a kialakulásában rendkívül fontos szerepet játszottak a társadalmi-gazdasági vonatkozások. A kereszténységen belül

¹ Kor. I. 7. 1.

² Kor. VII. 32. 33. 34.

hosszú időn keresztül nem volt papi coelibátus, továbbá János és Pál apostol nézetei sem voltak kizárólagos és egyedüli hivatalosnak elismert nézetek. Mind a coelibátus megjelenése, mind pedig az aszkétikus Pál apostoli álláspont hivatalossá válása viszonylag későn, a feudalizmus teljes megszilárdulásával, a XI. század után következett csak be. Ezekben a kérdésekben végső soron még később a hirhedt tridenti zsinat fektette le és tette törvénné a túl szigorú álláspontot a XVI. század közepén. A merev, sokszor ésszerűtlen nemi erkölcsi felfogás létrejöttét ettől számítódik. Mindaddig egy sereg más nézet és más álláspont is érvényesült, különösen pedig egy egészen más jellegű gyakorlat.

A coelibátus és a viszonylag merev és aszkétikus jellegű nemi erkölcsi felfogás kialakulását jelentős mértékben gazdasági jellegű indítékok eredményezték. A XI. századig a papok egy része is nős volt, és meglehetősen világi életet élt. Ezt érdekes módon szemlélteti Székely György: *Az egyház a feudalizmus szolgálatában* c. írásában, ahol egyebek között ezeket olvashatjuk: „...jó ideig püspökökhöz hasonló felkenésben részesülő (quasi episcopus) német-római császárok vetik fel már a XI. század elejétől kezdve azokat a jelenségeket, hogy például az egyháziak megházasodnak és az egyházi vagyont gyermekeikre hagyják, az egyházi jövedelmeket fiaik kitaníttatására fordítják, ha pedig szegényebb papok házasodnak meg, elvárják az egyháztól, hogy minden gyermekükből is pap legyen, ezért azután elkótyavetyélik a kisebb plébániák javait és így tovább (II. Henrik zsinatai).”¹

Tehát a coelibátus kialakulását és kizárólagossá tételét a feudalizmus gazdasági viszonyai eredményezték, végső soron arról volt szó, hogy a papok házassága veszélyeztette az egyházi vagyon megmaradását és ezen keresztül az egyház politikai hatalmát is. Azonban a coelibátust nem lehetett sem a papoknak, sem a hívőknek azzal magyarázni, hogy az egyház gazdasági és politikai hatalma került veszélybe, hanem ehelyett megpróbáltak erkölcsi magyarázatot adni. Ez nem kívánt különösebb megerősítést, mert ideológiai és dogmatikai síkon a földi örömek, a földi élet megvetése és a nemiség elítélése a kereszténység tanaiban mindig szerepeltek, ezeket csak elő kellett szedni és a megelőzőknél jobban ki kellett hangsúlyozni. Különösen vonatkozott ez a nemiségre. János, Pál és mások is arról beszéltek, hogy a tisztaság a szüzességből fakad, és csak az szentelheti igazán istennek magát, aki élete végéig megmarad tisztának, azaz nem él nemi életet. Márpedig, aki házast, aki családot alapít, az nem maradhat meg a szüzi tisztaságban, tehát kevéssé tetszik az istennek. Mivel a papok isten szolgái, ezért úgy kell cselekedniük és élniük, hogy az istennek a legjobban megfeleljen, tehát maradjanak meg a szüzi tisztaságban, ne házasodjanak, így eleget tesznek az istennek, de eleget tesznek az egyháznak is, mert megszűnik az egyházi vagyon szétesztődésének veszélye. És hogy ezt az erkölcsi felfogást méginkább megszilárdítsák, az egyház elkezdett arról beszélni, hogy a nemiség egésze bűnös, a nemiség egyenlő a parázsnassággal és a bujassággal, a bujasság pedig a keresztény dogmatika szerint a hét főbűn egyike. A nemiség bűnné tételehez nagymértékben hozzájárult az a pszichózis is, amelyben a coelibátusba kényszerített papok, szerzetesek éltek. Majd a későbbiek során még visszatérünk ezen pszichózis jellemzésére, itt csak a következőket tartjuk szükségesnek leszögezni. A papok és a szerzetesek sokat szenvedtek és kínlódtak a nemi önmegtartóztatás miatt, és ezért hajlamosak voltak a nemiséget különlegesnek, misztikusnak felfogni, hiszen a kísértés fő formája is leginkább a „bujasság” képében jelentkezett. Mind ennek következtében bizonyos gyűlölet, megvetés és esetenként irigység lépett fel azok iránt,

¹ *Előadások a vallás és az ateizmus történetéről*. II kötet. Bp. 1960, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat. 87–88. l.

akik nemi életet éltek. Az önmegtartóztatásból fakadó nemiséget bűnnek tekintő nézetből és gyűlöletből gyakran adódott a bűn ostromozásának és üldözésének szükséglete. Az ilyen irányú szükségletkielégítés tragikus esetei voltak a boszorkányegések, melyek keretében majdnem kizárólag nőket pusztítottak el, gyakran olyan alapon, hogy valamely papot álmában „megkísértett” a később boszorkánynak kikiáltott szerencsétlen nő.

A pszichózis másik vonatkozása azoknál jelentkezett, akik nem voltak képesek megőrizni a nemi tisztaságot, hanem elkövették a „nemi bűnt”. Ezek részben bűntudatból, részben pedig a leleplezés félelmétől sarkallva a legnagyobb mérvű túlhajtói lettek a paráznaság üldözésének, minek következtében a nemiség még inkább misztifikálódott, illetve egyesült a bűn képzetével, sőt a legnagyobb bűnnek számított. Így az a folyamat, amely a coelibátusnak mint gazdasági szükségszerűségnek a megideologizálásával indult, elvezetett egy olyan erkölcsi álláspont kialakulásához, amely a nemiséget bűnnek tekintette, megtiltotta még az erről való beszédet is, a nemi ösztön kielégítését egyedül csak a házasságban tartotta megengedhetőnek, de ott is csak úgy (mint például Tóth Tihamér is mondja), ha annak célja a gyermek születése, ellenkező esetben, már paráznaságnak számított.

A katolikus nemi erkölcsi felfogás főbb jegyei

A nemiségről kialakult fentebbi álláspontot az egyház széles körökben hirdette, propagálta, s mivel a feudalizmusban a társadalom tudatának, különösen pedig az erkölcsi tudatnak csaknem kizárólagos meghatározója volt, továbbá ő rendelkezett az eszmék terjesztésének leglényegesebb eszközeivel is (templomok szószékei, iskolák, egyetemek stb.), a vallás nézetei igen nagy mértékben elterjedtek és beidegződtek az emberek erkölcsi tudatába. Az emberek erkölcsi tudatába beidegződött vallásos nézetek a következő ismérveket és ellentmondásokat tartalmazták, amely vonatkozások a keresztény erkölcsi felfogás főbb jellemzői is:

Legjellemzőbb a katolikus szexualitakai felfogásra — mint erre már többször utaltunk — a *nemiség bűnként való kezelése*, amellyel a sátán kísérti meg az embert, és amely a bűnös test uralmát eredményezi a lélek fölött. A nemiség — bűn reláció — az eddig elmondottak mellett van még egy másik dogmatikai vonatkozása is: az tudniillik, hogy a keresztény felfogás szerint az áteredő bűn a nemiség révén öröklődik. XI. Pius pápa — aki a család-házasság-nemiség kérdésében a klasszikus, legkiforrottabb álláspont kifejtőjének tekintendő — *Keresztény házasság* c. apostoli körlevelében többek között így ír erről: „...a természetes nemzés a halál útja, amelyen az áteredő bűn megy a gyermekekbe...”¹

Ezt a gondolatot a nemiséggel kapcsolatban a kereszténység következetesen végigvitte, és ezáltal méginkább elmélyítette a nemiség — bűn relációt. Ez azonban dogmatikailag is több vonatkozásban ellentmondásokat eredményezett. Ilyen ellentmondás például, hogy miként egyeztethető össze isten végtelen szeretete az ember irányába, ha istennek (mint Pál apostol, és mint majd látni fogjuk, Tóth Tihamér is írja) leginkább tetsző életmód a szűzi tisztaság. Ugyanis ha leghelyesebb és istennek legjobban tetsző cselekedet a teljes önmegtartóztatás — azaz, ha a férfiak nem vesznek feleségül nőket, a nők pedig nem mennek férjhez a férfiakhoz, mert így szentelhetik életüket leginkább istennek —, akkor hogyan kell értelmeznünk istennek

¹ XI. Pius pápa apostoli körlevele a keresztény házasságról. Bp. [é. n.], Szent István Társulat. 11. l.

a saját maga képmására teremtett ember iránti végtelen szeretetét. Mert ha istennek az a legkedvesebb, hogy az emberek egyáltalán nem élnek nemi életet, akkor istennek az a legkedvesebb, ha az emberiség kipusztul, ugyanis ha az emberiség nem él nemi életet, akkor nem is maradhat fenn.

Ennek a felfogásnak persze ellentmond a biblia is, ugyanis isten, miután megteremti az első emberpárt, azt mondja nekik: „szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a Földet”.¹ De hogyan szaporodjanak az emberek és hogyan sokasodjanak, ha istennek az tetszik, ha az emberek tartózkodnak a szaporodást előidéző tevékenységtől? Isten iránti végtelen szeretetükből kipusztíthatják magukat. Ezt az ellentmondást a vallás végső soron képtelen feloldani, amit tetéz az ellentmondás egy másik olyan vonatkozása is, hogy miért teremtett az isten kétnemű embereket — külön férfit és külön nőt —, ha az istennek az tetszik leginkább, ha a két nem között nincsen olyan kapcsolat, ami értelmet ad különeműségüknek? Magától értetődik, hogy ezek az ellentmondások a vallási dogmatika alapján megmagyarázhatatlanok.

A nemiség bűnként való felfogásának egy igen érdekes vetületét mutatja be Horárik János. Ő mindenekelőtt arról beszél, hogy a papság milyen helyzetbe került a nemiség „megtagadásával”. Mivel maga is pap volt, így igen jól ismerte az ezzel kapcsolatos viszonyokat. Horárik erről a problémáról a következőket írja:

„A civilizált keresztény emberiség átka, hogy az Egyház az emberek ezreit eltiltja a házasságtól, vagy lehetetlenné teszi azt számukra, és ráadásul még a nemi szerelmet is, ha nem lesz belőle házasság, értelmetlennek és brutálisnak bélyegzi, pedig az ilyen és ehhez hasonló tilalmak nem erednek sem az Isten Fiától, sem annak szavaiból, sem az észből, még kevésbé a természetből.”² Majd azzal kapcsolatban, hogy honnan eredt ez a természetellenes felfogás, a következő választ adja: „Az ökeresztény szeretettség agyréme és utána római katolikus főpapság pimasz gögje! Krisztus születése után a XI. században harsogta ezt egy hang a Vatikánból a kereszténység felé, a római papság igennel válaszolt, és a világ a természet és a jövő arcába kiáltotta: Mi soha többé nem akarunk szeretni, mi esküvel tagadjuk a nemi szerelmet.

Ilymódon lett rossz híre a nemi szerelemnek, mert az oltár felszentelt szolgálai eltaszították maguktól. Mivel a szolgák nem váltak eunuchokká, a szerelem szégyenkezni kezdett, elrejtőzött, megtagadta önmagát, megtevesztett másokat, csalt, röviden: bűnnek tekintette önmagát, a végén bűnként is viselkedett. A papság elpártolása a szerelem istenétől annyira megzavarta a nemek természetes viszonyát, hogy a szerelem vétekké vált, édeni jellegének nagy részét elvesztette, gerjedelemmé alacsonyodott, arra kényszerült, hogy a bozótba surranva tévelyegjen és zavarogjon, sötét parkokban bujkáljon, egyszóval: a szent nemi szerelmet megszenteltelenítették, és pedig a római katolikus hierarchia istentelen összeesküvése miatt.”³

Bár Horárik kissé túlzóan és csak egy vonatkozásban említi meg az ezen jelenségeket kiváltó okot, azt azonban világosan érzékelteti, hogy ennek a felfogásnak következtében nagyon sok ember szenvedett. Természetesen a legnagyobb terhét az egész természetellenes szemléletmódnak a katolikus papság volt kénytelen viselni. Hogy a katolikus papok számára ez mit jelentett, és hogyan viszonyultak ehhez az állásponthoz, annak illusztrálására erről a kérdésről nézzük meg ugyancsak Horárik véleményét:

¹ Mózes I. könyv, 1. rész, 28.

² Horárik János *harca az egyházi hierarchia ellen*. 68. l.

³ Uo. 68. l.

„Az emberi lény hatalma és igazságérzete megbosszulta azonban ezt a bűnt, ezt az árulást, nemcsak azzal, hogy a római katolikus pap a legőrültebb szerető, a leg-szerencsétlenebb csábító, hogy ezen az úton Róma szajha lett, a nemzetek erkölcsi züllésének forrása, hanem azáltal is, hogy a római katolikus pap mind a mai napig a szerelmet vétekként, átokverten élvezi, anélkül, hogy meg tudna szabadulni tőle. Keblében a vér, a hús és a pápizmus törvénye elkeseredett harcot vívnak, lángoló lelke viaskodik, érzelmei úgy dolgoznak szívében, mint a küklopszok az Etna kráterében. Szerelmes szívében hordja a pokol minden kínját, egyedül szenved el mindazt, amit a régi Tartalos szerencsétlenei együttesen szenvedtek.”¹

A tapasztalatok persze azt mutatják, hogy a katolikus papság nem fogta fel ilyen tragikusan a dolgokat. A papok jelentős része élt nemi életet, a papoknak voltak szeretőik, barátnők, vagy legalábbis „szakácsnők”. A népi humornak nem véletlenül a legkedveltebb alakjait a pap és a szakácsnője, a pap és a menyecske jelentették. De nemcsak a népi humor, hanem az irodalom is sok esetben szerepelteti a papot és szeretőjét. A magyar irodalomban ebből a szempontból a legsikerültebb alkotásnak Mikszáth *Különös házasság*-át tekinthetjük, de a világ-irodalomban is igen sok regénynek adta a témáját a papság és a papság nemi életének ellentmondása.

A szexualitás—bűn összefüggés megnyilvánulásának egyik sajátos esete, hogy éppen a keresztény-európaiaknál kapcsolódik a káromkodás, az ocsmányság, a legtöbb vicc a nemi dolgokhoz, hogy a legkatolikusabb európaiak a legrágárabb beszédűek. Közismert például, hogy a házasságtörés, a nemi kérdés, a pikantéria jelentik az európai humor egyik legjelentősebb alapanyagát, és ezzel szemben például a japánoknál a felszarvazott férj vagy a megcsalt feleség — ellentétben a keresztény európai felfogással —, egyáltalán nem humoros. Hogy a nemi kérdésről az emberek még napjainkban sem beszélnek megfelelő módon és megfelelő hangnemben, hanem igen gyakran misztifikálva, szintén ide nyúlik vissza, és mindezekért a katolikus felfogást illeti a vád.

A női *alacsonyabbrendűség* kialakulásában — amelynek döntő mértékben történeti-gazdasági okai vannak (magántulajdon) — a nemiség—bűn reláció ugyancsak jelentős szerepet játszott. Ugyanis ha a nemiség bűn, akkor bűnnek tekinthető a nemi élethez elengedhetetlenül szükséges nő is, sőt a pap, a szerzetes számára, akiknek mindenekelőtt joguk volt ebben a kérdésben nyilatkozni, elsősorban a nő jelentette a veszélyt és a bűnt is. Hogy a nő bűnös, illetve a bűn forrása, azzal kapcsolatban számtalan, főleg középkori eredetű írás maradt fenn. A következőkben Ráth-Végh *Szerelem, házasság* c. kötetéből idézünk egy olyan középkorban igen gyakori véleményt a nőről, amelyben nagyfokú plaszticitással tükröződik az a nézet, amely szerint a nő és bujasága minden nagy bűn forrása:

„Az asszony vezérel minden rosszra, ő a bűnök felbujtója, akinek paráznasága miatt annyi házasságtörés és alávaló bujálkodás megy végbe. Ő az, akit a bűn és a halál útjának nevezünk; ő a kígyó tanítványa, az ördög tanácsosa, a csalárdságok forrása; ő az okozója minden bajnak a világon, ő a bűnök eredete, a vétek anyja, az ördög fegyvere; ő miatta üzettünk ki a paradicsomból, ő zavarja meg a férfi nemet, ő a férfi akadály, a házasságtörés edénye, leggonoszabb állat, leg súlyosabb teher, mérges skorpió-fulánk, gyógyíthatatlan seb, telhetetlen bestia, örökös gond, a bujaságra csábult férfi hajótörése. Páratlanul dölyfös, törvényt és igazságot nem ismer, méz van az ajkán, méreg és árulás a szívében. Megröntja a lelket, kiüresíti

¹ Uo. 69. l.

az erszényt, akadályozza a tudást. A vétkek anyja, a bűnök gyökere, minden rossznak kezdete és és vége.”¹

Nem akarjuk azt állítani, hogy mindabban a véleményben, amely a nőt alacsonyabbrendűségre és bűnösségre ítélte, a nemiség bűnként való felfogása a döntő, de hogy ez is közrejátszott — főleg a középkori európai felfogásban —, a fentebbi sorokból nyilvánvalóan kiviláglik. De emellett tanúskodnak a boszorkányégetések is, amelyeknek szenvedő alanyai főleg a nők voltak, és legtöbbször a boszorkányság címkéje mellett rájuk ragasztották a bujaság címkéjét is. A fentebbi gondolatokat alá támasztja a Stuttgarti Orvos- és Lelkipásztor Társaság 1964-es kongresszusán elhangzott több előadás is. Az itt kifejtettekről a következő ismertetést találjuk a *Mérleg* c. folyóirat- és könyvszemlében:

„A teológia és filozófia a nőt és nőieséget kisebb értékűnek, alacsonyabbrendűnek tartotta évszázadokon keresztül. A boszorkányperek idején a közvélemény a nőt »hiányos lény«-nek, »elhibázott férfi«-nek tartotta.

A nőiesség leértékelése a patriarchális társadalomban oda vezetett, hogy a férfi saját feminin tulajdonságait tudat alatt alacsonyabb rendűnek érezte, s ezt a torz képet vetítette ki a nőre. A nemiség elnyomásának ideálja további indítók volt, hogy a »csábító«, megrontó nőt projekció tárgyául válasszák. A gyanúsítás és rágalom sok esetben személyes bosszú vagy anyagi érdekek következménye volt. Gyakran vándorló kézművesek vagy csavargók léptek fel mint boszorkányvádlok. Az egyszer elhangzott vád ellen senki nem mert szót emelni, hisz aki boszorkány védelmére kelt, maga is szövetségesé lett a sátánnak. Ha a »boszorkány« nem vallott, a legválogatottabb kínzásoknak vetették alá, míg végül mindent beismert, amit kínzója kívánt, és rendszerint más »boszorkányokat« is megterhelt vallomásával.

Ez az alulról kiinduló terror a képzett jogász-bírákat is bénította, hisz a vádlott a kínvallatási jegyzőkönyvben mindent beismert, s a tanúk vallomása is egyértelműen terhelő volt. A boszorkányperek terrorisztikus, bürokratikusá vált rendszerének (kb. 1450—1730 között) óvatossá becslések szerint kb. 1 millió nő esett áldozatául!”²

A fentebbi jellemzés ugyan a freudi pszichológia mázában jelentkezik, de mivel éppen katolikusoktól származik (a *Mérleg* a bécsi Herder Kiadó egyik vallásos világnézeti talajon álló vallásos témákkal foglalkozó ismertetője), minden vitán felül bizonyítja azt az ismertetett tételünket, hogy a katolicizmuson belül a nemiség és a bűn képzete szétválaszthatatlanul összefonódott, s számtalan komplikációt eredményezett.

A katolikus szexuáletikai felfogás további sajátossága a nemiség nagyfokú *misztifikálása*. A misztifikálás részben abból adódik, hogy a nemiség volt a bűn egyik forrása, részben pedig a nemiséggel kapcsolatos túlzott tilalmakból ered. Ezek a tilalmak kiterjedtek a nemiséggel kapcsolatos gondolatokra is, mert mint Máté írja: „Én pedig mondom nektek, hogy mindaz, aki asszonyra néz, hogy őt megkívánja, már házasságtörést követ el vele szívében”.³ Azonban a tilalmak nemcsak ilyen megkívánással kapcsolatos gondolatokra vonatkoztak, hanem a jó katolikusnak a a nemiségről általában nem illett gondolkodni, de különösen nem illett beszélni. Ennek következtében alakult ki a rendkívül nagymérvű *álszemérem*, amely ugyan-csak az egyik lényeges jellemzője a katolikus felfogásnak.

Ez az álszemérmes „erről nem illik beszélni”-felfogás eredményezte azt a káros, egészen a közelmúltig, de még bizonyos mértékig és bizonyos körökben ma is megtalálható situációt, hogy az emberek egy része még a szükséges szexuális ismeretek-

¹ Ráth-Végh István: *Szerelem, házasság*. Bp. 1963, Gondolat. 137. l.

² *Mérleg*, 1965, október. 210—211. l.

³ Máté 5. rész 28.

kel sem rendelkezett, aminek következtében számtalan nehézség, probléma adódott mind egészségügyi, mind pedig erkölcsi vonatkozásban.

A miszticizmus következtében a nemiség tehát olyan kérdés lett, amiről nem szabadott természetes módon beszélni, ami nem válthatott ugyanolyan természetes kérdéssé, mint az emberi élet bármelyik más oldala, vonatkozása. A nemiség *természetellenesnek* tűnt, amely kiszámíthatatlanul hozott magával súlyos bűnöket, bajokat. Mivel a katolikus vallás a nemiséget misztifikálta, továbbá ide vonatkozólag túlzott tilalmakat állított fel, *végso soron a szexuálcentrizmus* egy sajátos válfaját teremtette meg. Minden másirányú akarata ellenére a nemiséget túlzott szerepkörrel ruházta fel; hisz paráznasága miatt kellett elpusztulnia Szodomának és Gomorrának, sőt a római birodalom bukását is a katolikus felfogás szerint a paráznaság idézte elő. De a nemiség révén öröklődik az áteredő bűn, továbbá a bujaság bűne az ember számára az egyik legveszélyesebb véték, amely legkönnyebben juttatja kárhozatra az embert stb. Mindezek olyan tények, amelyek azt mutatják, hogy a nemiség alapvető fontosságú jelenség. Ez a szexuálcentrizmus abban a tényben is megmutatkozik, hogy a katolicizmus az erkölcsön belül éppen a nemi erkölcsöt ruházta fel kitüntetett szerepkörrel, hisz hosszú időn keresztül az erkölcs fogalma alatt általában a nemi erkölcsöt értették, és sajnálatos módon ez a nézet bizonyos mértékig még ma is tartja magát.

További jellemzője ennek a felfogásnak, hogy mivel a nemiséghez hozzákapcsolta a bűn képzetét, szükségessé tette a *szavak és a tettek ellentmondását*. A katolikus felfogás mellett adott esetben a szavak és a cselekedetek szükségszerűen kizárják egymást, ugyanis ha valaki szereti az istent, mindig azt kell tennie, ami istennek tetsző. Márpedig a nemi élet e felfogás értelmében inkább a sátánnak tetszik. Éppen ezért egy olyan vallásos hívő, aki következetes a vallás tanításában, szükségszerűen azt kell, hogy érezze a nemi életével kapcsolatban, hogy mást vall, és mást cselekszik, tehát cselekedetei, szavai, valamint felfogása között ellentmondás van, illetve ellentmondás van az egyház alapvető tanítása és az ő saját gyakorlata között. A szavak és a tettek ellentmondásának a fenti viszonylaton kívül még számos más alosa is van a keresztény dogmatikában, ugyanis a kereszténység elméleti tételeit tartalmazó Biblia különböző korok és különböző nézetek összerakását jelenti, így elengedhetetlen az elvek ellentmondásossága és ezen túl a szavak és a tettek ellentmondása is. Ezt az ellentmondást a kereszténység kétezer éves története számtalan példával igazolja az élet szinte minden területén, de leginkább a nemiség szférájában.

Végül a katolikus nemi erkölcsi felfogás jellemzéséül még egy lényeges vonást kell kiemelnünk. Ez a lényeges vonás arra mutat, hogy a vallásos felfogás miszticizmusa párosul az *irracionalizmussal*. A jelzett felfogás ugyanis azért, hogy a nemiségről még beszélni sem illik-elvet hirdette, végso soron a tudatlanságot emelte az erény szintjére. Az erénynek ez a formája — mint erre már máshelyütt is utaltunk —, mindenekelőtt a katolikus európaiakra volt jellemző, akik annak ellenére, hogy a civilizáció, a kultúra élvonalában haladtak, ide vonatkozó ismereteiket tekintve mögötte álltak igen sok primitív természeti népnek, akik pedig társadalmi stb. fejlettségüket tekintve meg se közelítették az európai szintet.

Figyelembe véve a katolikus nemi erkölccsel kapcsolatban fentebb elmondottakat, minden további elemzés és bizonyíték nélkül nyilvánvalóvá válik, hogy egy szorosan összefüggő, zárt nézetrendszerrel állunk szemben. Ezen nézetrendszer középpontjában a *nemiség—bűn* tétel áll, és ebből fakadnak, ezt fogják közre: a nemiség misztifikálása, a szexuálcentrizmus, a szavak és a tettek ellentmondása, valamint az irracionalizmus és ebből adódóan a tudatlanság erényként való elismerése mint elvek. Ez az egész nézetrendszer összeomlik, ha kivesszük belőle a központi magot:

a nemiség—bűn tételt. Azonban ennek feladása nélkül a nézetrendszer képtelen lényeges változásokra. Természetesen az adott nézetrendszeren belül még más jellemzők, más lényeges vonások is találhatók az elmondottak mellett. Azonban úgy véljük, hogy a kiemelt és röviden ismertetett jellemvonások a leginkább lényegesek. Ezen lényeges jellemvonásokhoz és az egész rendszer plasztikusabb bemutatásához a továbbiakban még olyan szerzők nézeteit és magyarázatait kívánjuk adni, akik mint a szóbanforgó nézetek fő és legkiforrottabb, legtipikusabb képviselői jönnek számításba.

Tóth Tihamér — a magyar hivatalos álláspont képviselője

Hazánkban a katolikus egyház álláspontját a nemi erkölcs kérdésében a fentebb ismertetteknek megfelelően és a legkövetkezetesebben Tóth Tihamér munkáiban találhatjuk meg, különösen pedig *A tiszta férfiúság* c. művében. Tóth Tihamér ezt a művét az ifjúság nemi erkölcsi nevelése céljából írta. Ez az írás a katolikus felfogás tiszta formában való jelentkezésének tekinthető. A továbbiakban — mivel Tóth Tihamér képviseli a legkiforrottabb, a legtipikusabb katolikus álláspontot —, az ő műveit és nézeteit kissé részletesebben fogjuk idézni. Tóth Tihamér munkáit már csak azért is úgy tekinthetjük, mint az egyház hivatalos álláspontját, mert *A tiszta férfiúság* nálunk több mint 11 kiadást ért meg, lefordították 15 nyelvre, és az ország összes középiskolájában kötelező olvasmánynak számított. Tehát akkor, amikor ebből a munkából kiveszünk néhány jellegzetes részt, nem egy személy, hanem az az egész hivatalos katolikus felfogás klasszikus álláspontját láthatjuk meg. Természetesen következetességet nem várhatunk el az egyházi felfogástól és így Tóth Tihamértól sem. Ugyanis minden hibás felfogás szükségszerűen ellentmondásokhoz vezet és szükségszerűen következetlen. Így pl. a nemi ösztönt műve legelején szentnek tekinti — szent titoknak, amelyről csak szent komolysággal lehet beszélni, de máshol már igen alantas ösztönnek, ami bűnre viszi az embert.

A keresztény házasság című munkájában Tóth Tihamér arra a kérdésre válaszolva, hogy mivel a házasság istentől ered, kell-e ezért mindenkinek házasságot kötni, a következőképpen vélekedik: „Nem kell! Sőt a teljes megtartóztató élet értékesebb Isten előtt...”¹ Mi következik ebből a kijelentésből, ha valakit konzekvensen be akarja tartani a vallás előírásait? Az következik, hogy aki megházasodik, az nem szereti igazán az istent, tehát bizonyos értelemben meg is bántja őt, vagy legalábbis lelkiismeretfurdalást kell éreznie, hogy nem tett meg mindent istenért. Ezt a következtetést Tóth Tihamér is levonta, és a nemi önmegtartóztatás be nem tartását, tehát a nemi életet sok esetben bűnnek tekintette. Egyedül a házasságon belüli nemi életet tartotta elfogadhatónak, de itt is csak abból a kizárólagos szempontból, hogy utódok jöjjenek létre.

„Isten tehát a kétnemű emberek testi egyesülését csak az ő által rendelt törvényes formák közt, az élethosszig kötött felbonthatatlan szövetségben engedi meg és ott is csak olymódon, hogy ennek folytán gyermekük születhessék. Bárki ezen a világon ezt a testi szervét bármiféle más módon (akár magával, akár mással) élvezet és gyönyörszerzés céljára használja fel, súlyosan vétkezik önmaga ellen, az emberi társadalom ellen, maga az emberi természet s a Teremtőnek szent akarata ellen.”²

Ezeket a szavakat Tóth Tihamér *A tiszta férfiúság* c. művében találjuk, s ha konzekvensen végiggondoljuk, a következő problémák vetődnek fel. Ha a nemi

¹ Uo. 19. l.

² Tóth Tihamér: *A keresztény házasság*. 20. l.

élet csak olymódon engedhető meg, hogy ennek folytán gyermekek születhessenek, akkor végső soron a házasságon belül sem szabad nemi életet élni. Ugyanis egy családon belül napjainkban átlag két-három gyermek születik, tehát az embereknek életük során kb. csak kétszer-háromszor szabad nemi kapcsolatra lépni, és ez gyakorlatilag egyet jelent a teljes nemi önmeztartóztatással. Ezt a következtetést ilyen egyértelműen természetesen maga az egyház sem vonta le, de ha konzekvens akart volna lenni, feltétlenül le kellett volna vonnia, mint ahogyan a kereszténységen belül vannak szekták, amelyek levonták ezt a következtetést, és tiltják a házasságon belüli nemi életet is, ha annak nem az utódok létrehozása az egyetlen kizárólagos célja.

A nemi ösztön megvetése, lealacsonyítása, bűnként való kezelése Tóth Tihamérnál több helyen megtalálható. Az egyik legszemléletesebb előfordulása a következőképpen hangzik: „Mint vérszopó hiénák és sakálok rekedt ordítása folyton borzongatja a zaharai karavánt éjszakai pihenőjén, *éppúgy kísérik végig ifjú éveidet az alsóbb ösztönök követelődző támadásai*. Bódító színekkel rajzolódik eléd az a gyönyör, élvezet, amit nemi ösztöneid azonnali kielégítése csábítóan ígér. Folytonos kísértések fognak csalogatni, hogy hagyd el az erkölcsi tisztaság útját; mintha valami láncról szabadult ördög lázongana benned, aki kér, ígéretet, gúnyol, kétségbeejt, csak menj már, menj, lépj az ösztönös vágyak csalogató örömei közé.”¹

Így fest tehát a nemi ösztön az embereknel, amely vérszopó hiéna, láncról szabadult ördög, alattomos csábító stb. Tóth Tihamér ezeket fiatalok számára írta, akiknél természetes, hogy a házasság előtt egy bizonyos ideig nem árt a nemi önmeztartóztatás. Azonban bármennyire is helyes, hogy a fiatalokat meg akarják óvni a házasság előtti kicsapongó nemi élettől, ezen az úton messze túllövünk a célon. Ugyanis az ilyesmi még agitációs szempontból sem engedhető meg. A nemi ösztön ilyen jellemzése nem azt eredményezi, hogy a fiatalok tartózkodnak a kicsapongástól és a nemi élettől, hanem hogy azt érzik: *nemi ösztönük alantas, bűnre csábító*, káros és ennek a felfogásnak súlyos következményei lehetnek később a személyiségre.

Ez a felfogás, amely a nemi ösztönről így nyilatkozik, házasság előtt álló fiataloknak még azt is megtiltja, hogy a nemi életre vonatkozó kérdésekkel foglalkozzanak:

„Mindenki, aki nem házasember, súlyos bűnt követ el, ha tudva, akarva foglalkozik olyan gondolatokkal, érzelmekkel, tettekkel, amelyek erre az úgynevezett nemi életre vonatkoznak.”² Itt nemcsak arról van szó, hogy bűn, ha valaki úgy foglalkozik nemi kérdésekkel, hogy ezzel tüzei nemi ösztöneit, hanem a nemi kérdésről még beszélni sem szabad, mert ez is bűnnek számít, ezzel is az ördög kísérti meg az embert. Az ilyen és ehhez hasonló álláspont miatt vált a nemi kérdés tabuvá, természetellenessé, és szolgáltatott nagyon sok esetben kiindulási alapot a legkülönbözőbb szexuális neurózisokhoz.

Ha ilyen szigorúan ítélte meg a vallás a nemi ösztönt, a nemi kérdést, akkor hogyan viszonyult a házasság előtti nemi élethez, főleg pedig a fiatalok nemi életéhez. Az egyház álláspontja és viszonya ehhez a kérdéshez a szexualitás dehumanizálódásának egyik éles megnyilvánulása. A vallásos felfogás ugyanis olyan förtelmes bűnnek tüntette fel a fiatalok házasság előtti bármilyen nemi életét, olyan iszonyatos következményeket ígért azért testileg, lelkileg, hogy ezzel tönkretesetett embereket, vagy legalábbis éveken keresztül viseltette és hordoztatta az ember lelkiismeretének olyan súlyos keresztjét, amely terhesebb volt a megváltó keresztjénél is. Sokan nálunk azt szokták mondani, hogy mégiscsak jó volt a vallás, mert erkölcsileg nevelte és féken tartotta a fiatalokat. Ez a vélemény nem tartalmaz igazságot, és félrevezere-

¹ Tóth Tihamér: *A tiszta férfiság*. 38. l.

² Uo. 36. l.

tésnek, ámitásnak tekinthető. Ugyanis az az eszköz, amellyel a vallás a fiatalok önmegtartóztatását, illetve kordában tartását elérte, túl drága volt és egészen más célt eredményezett, mint ami társadalmilag szükséges lett volna. Az egyház eszköze adott esetben a szélsőséges ijesztgetés, megfélemlítés, a lelki erőszak, a kényszer volt. Hogy ez miként nyilvánul meg, arra vonatkozólag nézzük a következő részeket, ugyancsak Tóth Tihamér tálalásában: „Tisztaságot csak egyszer vesztheted el! Jaj, ha egyszer elestél, csak elcsúsztál és megindultál lefelé! Jellemes férfiú később csak abból lehet, aki ifjú korában kemény zablán tudta tartani szenvedélyeit.”¹

Ehhez a eleséshez, a tisztaság elvesztéséhez, a lejtőn való elinduláshoz tartozott nemcsak a rendszeres nemi élet, és a nemi kicsapongás, hanem a vallás felfogása szerint az egyszerű nemi aktus is, sőt az onánia, az önkielégítés is, amint pedig — mint a tapasztalat és a tudományos adatok mutatják —, a fiatalok több, mint 90%-a átesik.² Az onániával kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy helyes, ha a fiatalokat ettől távartatjuk vagy leszoktatjuk róla őket, de ezt csak rendkívül finoman, megmagyarázással, meggyőzéssel tehetjük, és semmi esetre sem úgy, mint a vallás, amely fenyegetőzéssel, önmegvetéssel, iszonyatos bajok és következmények kilátásba helyezésével próbálja a fiatalokat az onániától való tartózkodásra rávenni. Az a hangnem, amelyet ezzel kapcsolatban a vallás használ, pszichikai szempontból is rendkívül káros: „Az első magányos bűn megtörtént. A szerencsétlen fiú önmagát rántotta fertőbe — önfertőzővé lett. Talán fél percig tartott az egész élvezet. A várfalon megnyílt az első rés... ezen fog lassan kiszivárogni a fiatal test minden feszülő erőtudata, munkakedve és a lélek lendülete.”³

Képzeli el ezek után, mit érezhetett a fiatal. Aljasnak, „önfertőzőnek” kellett magát éreznie, és önutálatlalt kellett magára és tetteire gondolnia. A vallásnak ez is volt a célja, és megjegyezhetjük, hogy a vallásos felfogásban nevelt fiataloknál ki is alakult az önmegvetés érzése, ami rendkívül káros volt az egyén élete, de különösen a nemiség értelmezése, felfogása szempontjából. Pszichikailag az az érzés, hogy bűnös és lealacsonyította önmagát, szinte elviselhetetlenné tette azok életét, akik onániában szenvedtek, már pedig mint a tapasztalat is mutatja, a fiatalok jelentős része átesett az onánián.

A vallás természetesen nem elégedett meg azzal, hogy csak önmegvetést, bűntudatot, lelki nyugtalanságot idézzon elő a fiataloknál, hanem tovább ment és háborzongató dolgokat helyezett kilátásba. „Szegény, szegény fiú... Fiatal éveidnek rengeteg energiája, értékes akaraterje — porbataposva. Mialatt a mézet nyalogatod a pohár szélén, észre sem veszed mennyi mérget iszol annak fenekéről... Ó, ha látnád, mint fogod majd mondani: milyen kár értem!”⁴

Más helyen Tóth Tihamér a következő rettenetes következményekkel kapcsolta össze a nemi életet, a nemi bűnt: „Amerre csak elmegy, rettentő csatlósaival az erköcs-telenség bűne, léptei nyomán meghervad a föld, lekonyulnak az eddig magasba szegezett ifjú fejek, megrokkann az acélos hátgerinc, elfakul a rózsás arc, összetörik a jellem. Zörgő avarrá zsugorodik, aminek mosolygó virágnak kellene lennie; pozdorjává aszik össze, aminek friss üdeségben kellene virulnia.”⁵

Majd néhány lappal odébb kimutatja, hogy nemcsak a test és az egészség megy tönkre, hanem szellemi, értelmi stb. szempontból is teljesen tönkremegy az az ifjú, aki a házasság előtt elköveti ezt a bűnt: „Az ilyen ifjaknak emlékezete meggyengül,

¹ Uo. 36. l.

² Vö. Hirschler: A nők védelmében.

³ Tóth Tihamér: i. m. 47. l.

⁴ Uo. 48. l.

⁵ Uo. 53. l.

komoly dolog iránt érdeklődni nem tudnak, új szellemi benyomások felvételére (tehát komoly tanulásra, tudományos haladásra) képtelenek. Erzésviláguk nyomottá, lehangoltá válik, majd ijesztően eldurvul. Közel járnak a kétségbeeséshez... tetterejük, lelkük nagyra törő tervezgetése, építő ereje megtörik... Gondolatviláguk szinte kizárólag tisztátlan képzetek körül mozog, ezek monopolizálják egész fantáziájukat. Más iránt alig érdeklődnek. Energiájuk megbénult. *Akaratuk erőtlen báb, semmi. Gyáva, hazug, képmutató, alacsonyérzésű, jellemtelen fiúkká lesznek.* Amerre csak lépnek, mindenütt ezt a bűzös levegőt lehelik magukból... Kiállhatatlanul idegesek, és örült gondolatok cikáznak agyukban.”¹

Bármennyire szükség van is a fiatalok kordában tartására, mi ezt az eszközt, ezt a módszert nem fogadhatjuk el. Nem fogadhatjuk el, mert ezek a kilátásba helyezett következmények nem igazak, s azért sem, mert pedagógiai, nevelési szempontból nem a fenyegetést, nem a büntetést tartjuk a megfelelő eszköznek, hanem a meggyőzést. Mi sem helyeseljük a fiatalok házasság előtti nemi életét általában és mindenféle kötöttség nélkül, az onániát is úgy tekintjük, amiről a fiatalokat feltétlenül le kell szoktatnunk, de nem szakadhatunk el a való élettől. A való élet ugyanis azt mutatja, hogy a fiatalok jelentős része él a házasság előtt is nemi életet. Ez utóbbi abból is következik, hogy a házasságot kötő férfiak átlag életkora 28, a nőké pedig 23 év körül van, továbbá — mint amire már utaltunk —, a fiatal korban az ifjúság jelentős része átesik az onánizáláson. Ha mindezt úgy állítjuk be, mint testet-lelket tönkretévő bűnt, akkor egyrészt a fiatalok felismerik, hogy hazudunk, és éppen ezért ilyen értelmű visszatartásunknak nemcsak hogy nem lesz eredménye, hanem méginkább károsan visszahat a fiatalok egész erkölcsi nevelésére, cinikussá teszi őket, másrészt pedig pszichikailag megnyomorítjuk a fiatalokat, megfosztjuk önbizalmuktól, önútataltól alakítunk ki bennük, és örökös rettegésben, világvég váró hangulatban tartjuk őket.

A nemi erkölcs vallásos felfogása következtében, ha valaki hisz a vallásnak, szükségszerűen eljut a fentebb vázolt állapothoz. Ehhez bizonyítékot maga Tóth Tihamér igyekszik szolgáltatni, aki „olyan leveleket” közöl le, amelyeket könyve elolvasása után fiatal emberek küldtek hozzá. A levelek stílusa, tartalma azt mutatja, hogy azokat maga Tóth Tihamér írta. Hogy a nemi bűnben tévelygőknek milyen sorsot szán a vallás, az a levelekben a következőképpen nyilvánul meg:

„Nagybecsű könyve végigolvasása után erős önvád mardosta s ma is mardossa még mindig lelkemet, hogy íme korai sírbádobásodnak magad vagy az oka, pedig mennyi szép reményt ápoltál, tápláltál magadban. Nézd, amíg társaid erősek, fejlettek, addig te nyavalyás nyápic vagy stb., de megérdemlem mindezt.”²

Egy másik levélben a levélíró már tovább megy. Itt az életet is megveti, feleslegesnek érzi, és a saját sorsát kilátástalannak véli: „Nem tudok már hinni sem, nincs menekvés csak a halálba, de most még öngyilkos sem tudok lenni. Élő halott vagyok. Szellemi tehetségeim is eltompultak. Nem tudok tanulni már. Megölt a bűn, amelyet gyermekifjúságomban legjobban utáltam és gyűlöltem. Érzem, ez az út a halálhoz vezet. Tönkremegyek egészen, lelkileg, szellemileg, testileg.”³

És hogy a dolgok ilyen szemléletének logikusan el kell vezetnie a pusztuláshoz, Tóth Tihamér bemutat egy „olyan levelet is”, amelyet az a diák írt barátjának, aki később belepusztult a bűneibe: „«Napjaim már könnyen megszámlálhatók, nem tudok már többé legalább metafizikailag is javulást elérni. Belátom, hogy ez már az örök

¹ Uo. 65—66. l.

² Uo. 91. l.

³ Uo. 92. l.

kárhozat kezdete itt a földön, mert el kell készülnie lenni a halálra, nemcsak testi-
leg, hanem lelkiileg is. Szeretném bánni vétkeimet, de nincs hozzá erőm, nincs hitem.
Két hónapig jártam a szenvedés kálváriáját, de nem tudtam megtérni.

Némileg mutattam egy kis változást lelki életemen, de csak félelemből. Most
már teljesen közömbös előttem a világ, és várom a függöny legördülését...

Ne törődj már velem, rajtam már csak az Isten segíthet.

Üdvözlöd barátod, ha még annak tartasz...»

Néhány nap múlva a fiú meghalt.»¹

Úgy érezzük, a levél tartalma és hangneme nem kíván bővebb kommentárt.
Aki elkövette a nemi bűnt, aki szembeszegült isten akarataival, annak bűnhődésképp
pusztulnia kellett.

Ha kissé talán túlzásnak is tűnik, amit a vallásos felfogásról eddig bemutatunk,
elsősorban az volt a célunk, hogy a vallásos felfogásban meglévő ésszerűtlen vonat-
kozásokat megvilágítsuk. Más részből viszont a vallás túlzásai tények, amelyeket
letagadni nem lehet. A vallás álláspontját magunkévá tevő fiatalok közül nagyon keve-
sen lettek öngyilkosok, sőt a legtöbbnek még lelkiismeretfurdalása sem keletkezett,
ha elkövette az úgynevezett „nemi bűnt”. De ha valaki konzekvensen be akarta
volna tartani a vallás intelmeit, és elhitte volna mindazt, amit a vallás kilátásba
helyezett, feltétlen el kellett volna jutnia az öngyilkosság határáig, vagy legalábbis
az örök rettegésig a holnaptól, az isten haragjától való félelemig.

Feltételezzük, hogy a katolikus vallás, pontosabban az álláspontot tolmácsoló
Tóth Tihamér jószándékból kiindulva, a nemi erkölcs tisztaságának a megőrzése,
a nemi kicsapongás megszüntetése céljából állította be így a kérdést, de vélemény-
ünk szerint itt olyanfajta jószándékról van szó, amelyről azt szokták mondani,
hogy ezzel van kikövezve a pokolhoz vezető út. Mi nem hiszünk ugyan túlvilági
pokolban, de a vallásnak az előbbieken során ismertetett álláspontja sok fiatal számára
már itt a földön megteremtette a pokolt, az örök kárhozatot.

A fentebb vázolt vallásos felfogásnak az egyik alapvető nagy fogyatéka az,
hogy nem veszi figyelembe az erkölcs területén a cél és az eszköz egységét, köl-
csönös meghatározottságát. Az az eszköz, amellyel a vallás a nemi kicsapongást meg-
szüntetni igyekezett, a középkori inkvizícióknak kifinomultabb, modernizáltabb for-
mája. A nemi bűn vallásos beállítása és az ellene folytatott harc eszközei — a fenye-
getés, a kényszer, az abszolút meg nem értés, a valóság semmibe vétele — végső
során azt eredményezték, hogy az emberek jelentős része — mint erre már utaltunk —,
a nemi ösztönt alantassnak, a nemi életet pedig bűnnek tekintette. Igaz, hogy a fia-
talok nevelése szempontjából, illetve agitatív szempontból néha elkerülhetetlenek
bizonyos túlzások, vagy legalábbis nem teljesen bizonyított általánosítások, de a val-
lás itt messze túlmegegy az ilyen esetben még megengedhető mértéken, abszolutizál
és abszolút merevvé válik. Az előbb idézett levelek fiatal íróinak egész életüket elron-
tottnak, tönkretettnek kellett tekinteniök, amiből nincs kivétel út, mert nemi éle-
tet éltek, „elkövették a nemi bűnt”. Képzeli csak el, hogyan reagálnának erre a
természeti népek. Kialakult-e valamelyik egyszerű primitív népnél vagy más vallás-
nál hasonló álláspont? Egyetlenegy népnél sem. A természeti népek kinevetnék
és ésszerűtlennek tekintnék ezt a természetellenes, vallásos felfogást. Persze, ez nem
jelent azt, hogy a helyes út úgy értelmezendő, hogy vissza kell térni a primitív népek
álláspontjához és erkölcsi gyakorlatához, de az ő felfogásuk is sokkal humánusabb
és ésszerűbb, mint a katolikus felfogás fentebb bemutatott változata.

¹ Uo. 96. l.

Tóth Tihamér álláspontja a két világháború közti időszak katolikus felfogásának agitativ formáját testesíti meg. Azóta már több évtized eltelt; szükségképpen változásnak kellett bekövetkeznie ezen nézetekben is. Kérdésként felvethető, hogy a mai katolikus nézetek különböznek-e az előzőekben bemutatott nézetektől? Maga a kérdés több problémát foglal magában, ebből adódóan a megválaszolásnak is több szempontot kell figyelembe vennie.

A katolikus felfogásnak a fentebb bemutatott nézetrendszere még napjainkban is élő és ható elméleti álláspont és gyakorlat, bár csak viszonylag szűk társadalmi csoportnál hat. A katolikus pápság jelentős részénél, továbbá az idősebb, mélységesen vallásos meggyőződésű katolikus szülőknél és egészen jelentéktelen számú fiatalnál a katolicizmus nemiségre vonatkozó elképzelései abban a merev formában találhatók meg, ahogy ezeket Tóth Tihamérnál láttuk. Ismételten szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy ez társadalmilag rendkívül szűk csoport, de itt szinte változatlan formában élő eszményként funkcionálnak a katolicizmus nézetei.

A katolikus felfogás szélsőséges formáit és merevségét levetközve jelentős társadalmi rétegeknél megmaradt az az álláspont, amely a házasság előtti nemi életet a fiatalok számára megtiltja, és minden körülmény közepette erkölcstelennek minősíti. Ez a nézet éles és harcos formában jelentkezett az *Új Írás* szexualitikai vitájában is, amikor az új irányba tapogatózó nézetekkel szemben a házasság előtti nemi életet illetően egyetlen egy alternatívát jelölt csak meg: az erkölcsi elítélését. Ezt a nézetet nemcsak a vallásos meggyőződésűek képviselik, hanem igen sokan a mai szülők között is ezt tartják helyesnek. A lányos szülők közül azok, akiknek 12—20 éves lányuk van, kevés kivétellel a házasság előtti nemi élet tilalma mellett foglalnak állást. Erről bárki számtalanszor meggyőződhet, ha ilyen szülőkkel elbeszélget.

Végül a katolikus felfogás mint beidegződés, hagyaték, részkérdésekben és részproblémákon belül olyan álláspontokban is kifejezésre jut társadalmilag nagyon széles rétegeknél, amelyek szerint a nemi kérdés, a szexualitás nem lehet tudományos probléma, ezzel nem érdemes foglalkozni. Másrészt sokan úgy vélekednek, hogy itt embereknek mindig alakoskodónak kell lenniük, itt szükségszerű a kétszínűsködés, az álszemérem, a szavak és a tettek ellentmondása. Tehát a katolikus felfogás — amely véleményünk szerint Tóth Tihamér már idézett művében érte el legkiforrottabb, legkikristályosodottabb formáját — még napjainkban is részben mint erkölcsi felfogás, részben mint gyakorlat különböző társadalmi csoportoknál, különböző intenzitással és különböző vonatkozásokban él és hat.

A felvetődő kérdés másik oldala, hogy a mai hivatalos katolikus álláspontban — dokumentumokban kifejezve — történt-e változás ahhoz képest, ami János és Pál apostolnál, XI. Piusnál és Tóth Tihamérnál található? A XXIII. Jánossal meginduló korszerűsítési folyamatnak nem hivatalosan ezen a területen is jelentkeztek a szimp-tómái. Arról beszéltek egyházi körökben is, hogy ideje megszüntetni a papi coelibátust, és a fejlődő, civilizált világ követelményeinek megfelelően kell kialakítani a vallás álláspontját a család-házasság-nemiség kérdéseiben is. A még János pápa ideje alatt megindult zsinattól várták az ilyen irányú problémák megoldását. A zsinat, amely János pápa halála után VI. Pál irányításával végetért, nem hozott lényeges változásokat. A nemi erkölccsel kapcsolatos nézetek lényegileg nem változtak. Igaz, hogy az egyház célul tűzte ki bizonyos családi, házassági kérdésekben új jellegű állás-foglalás kidolgozását. Hogy ez a törekvés miként jelentkezik, arra vonatkozólag feleletet ad a *Vigilia* 1966. szeptemberi száma, amely a zsinattal foglalkozva ide vonatkozólag a következő eszmefuttatást tartalmazza:

„A harmonikus családi élet a személy, az emberi társadalom és a keresztény közösség kibontakozásának biztosítója. Az ösztön, szenvedély, kényelem és önzés mindig veszélyeztette a házasság tisztaságát és békéjét, mindig szükség volt önfegyelmezésre és egészséges közszellemre. Olyan mozgalmas korban azonban, mint a mostani, ezek a nehézségek fokozódnak. Az anyagiasság, szabadságvágy, gátlástalan érzékiség új nehézségek elé állítja a családot. Kétségtelen, a nőnek joga van egyenrangú félként résztvenni a társadalom minden életnyilvánulásában, de meg kell találni a kötelező egyensúlyt külső szereplése és családi szerepe között. A szórakoztató ipar, a reklám és irodalom új értékelést vitt be a férfi és a nő kapcsolatába: a nő úgyszólván csak testiségével és szépségével szerepel, szóval azzal, ami az érzékekre hat. Az anyaság és a hitvesi kötelesség kevés méltatást kap, ellenben annál többet az, ami a szenzáció erejével hat: a hűtlenség, válás, botrány. S ha az ifjúság túlfűtött érzékiség légkörében nevelkedik, hajlandó a házasságban is csupán ezt keresni, s nem jut el a házasság igazi értékéhez, a lelki közösséghez.

Mit nyújthat itt az Egyház? Formálni akarja a lelkületet, és védelmet, támogatást kér a család számára.”

Tehát az egyház sok problémát lát ezeket fel is veti, megoldási módot azonban nem ad. Igaz, hogy az előbb idézett Vigília más helyén utalás történik arra, hogy a zsinat a család-házasság problémáinak a tanulmányozására egy bizottságot küldött ki. Hogy ez a bizottság a család-házasság és a nemiség kérdéseiben milyen elvi álláspontot fog kidolgozni, nem tudjuk.

A továbbiakban nézzük meg, mi van hivatalosan napjainkban, és ez mennyire különbözik a Tóth Tihamér-féle állásponttól. A mai nézetek bemutatására legkézenfekvőbb Hamvas Endrének két, az adott problémát érintő könyvét alapul vennünk. Ez annál is inkább indokoltnak tekinthető, mert egyrészt Hamvas kalocsai érsek, fontos egyházi személyiség, másrészt ő az egyházon belül a viszonylagosan haladó nézeteket vallók közé tartozik, így nem vetődhet fel az a vád sem, hogy a legszélsőségesebb képviselők álláspontját mutatjuk be.

Hamvas Endre az általános iskolák VII—VIII. osztályának katolikus tanulói számára írt hittankönyvében többek között foglalkozik a nemiség kérdésével is. Itt a nemiség egészének a beállítása nem igen különbözik a Tóth Tihamérnél látottaktól. A VI. parancssal („ne paráználkodjál”) kapcsolatban írja: „*Isten a hatodik parancsolattal azt kívánja tőlünk, hogy tiszták legyünk gondolatainkban és szemérmetesek viselkedésünkben. A tisztaság erénye az a készség, amellyel fékezzük magunkban a nemi ösztönt.*”¹

Ha a fentebb mondottakat más oldalról is megvizsgáljuk, akkor észre kell vennünk, hogy a nemiség—bűn reláció még itt is megtalálható, ugyanis a tisztaság egyenlő a szüzességgel, a nemi élet pedig a tisztátalansággal, szemérmetlenséggel, azaz a bűnnel.

A gondolatot tovább folytatva Hamvas felveti azt a kérdést, hogy miért szereti isten különösképp a tisztaság erényét? „*Isten azért szereti különösképp a tisztaság erényét, mert ebben nyilvánul meg leginkább a lélek uralma a test fölött, és mert nemes érzésről tesz tanulságot, aki ezt magában megbecsüli és megőrzi.*”²

Hogy ellenkező esetben — tehát ha valaki elveszti a szüzességét — mi a helyzet, arra vonatkozóan a következőket válaszolja:

„Viszont gyengeségre, sokszor lelki eldurvulásra és az önbecsülés hiányára vall, a tisztaság könnyelmű és szemérmetlen elvetése.”³ Amit Tóth Tihamér rendkívül szűg-

¹ Hamvas Endre: *Hit és erkölcsstan*. Bp. 1961, Szent István Társulat. 3. l.

² Uo.

³ Uo.

gesztív és ostorozó stílusban megfogalmazott, kevésbé kiélezetten és kevésbé félelmetes formában itt is megtalálható; hisz gyengeséget, lelki eldurvulást, az önbecsülés hiányát jelenti és eredményezi a „tisztátálan-ság”.

Hogy mikor lesz valaki tisztátalan, illetve mikor vétkezik isten ezen parancsolata ellen, az a következő megfogalmazásban található: „*Isten hatodik parancsolata ellen az vét, aki bűnös akarattal gondol, beszél, néz, kíván vagy cselekszik szemérmetlen dolgot.*”

A szemérmetlen gondolatot és kívánságot el kell üzni, szemérmetlen képtől vagy látványtól el kel fordulni, és az ilyen beszédet sem szabad maghallgatni, az ilyen könyvet le kell tenni.”¹

Tehát erről sem beszélni, sem érdeklődni nem illik. Igaz, hogy itt szerepel a „bűnös akarattal” kitétel is, de hogyan lehet eldönteni, hol végződik a kíváncsiság és hol kezdődik a bűnös akarat. Ha az ilyen jellegű képektől is el kell fordulni stb., akkor a leghelyesebbnek és legegyszerűbbnek tűnik: tartózkodni minden gondlattól és mindenféle kíváncsiságtól.

A következő részekben ugyancsak megtaláljuk a félelmetes következményekkel való fenyegetőzést, habár közelről sem olyan végzetszerűséggel, mint Tóth Tihamérnál: „*A szemérmetlenség bűneitől azért kell különösen óvakodni, mert azok nagyon utálatos és veszedelmes bűnök.*”

Veszedelmesek a szemérmetlenség bűnei, mert romlott természetünk nagyon hajlamos rájuk, és aki egyszer megszokta őket, nehezen szabadul tőlük. Utálatos és nehezen gyógyítható betegségeket is okozhatnak.”²

Az eddig látottak véleményünk szerint kétségtelenül azt mutatták, hogy a nemi erkölcs kérdéseiben az ifjúság felé a katolikus vallás álláspontja ma sem más, mint 20–30 évvel ezelőtt. A nemiség „romlott természetünkhöz” kapcsolódik, és hallatlan veszedelmet jelent számunkra; a legjobb még csak nem is gondolni ilyen dolgokra. Ezek a tanácsok és direktívák megegyeznek azzal a régebben széles egyházi körökben hirdetett nézettel, amely ezen a területen a tudatlanságot, a tájékozatlanságot emelte az erény rangjára. A fentebbi katolikus állásfoglalás és erkölcsi vélemény az általános iskola VII–VIII. osztályos tanulói számára fogalmazódott, azok számára, akik 13–14 évesek lévén a kamaszkor határán állnak. Ha azt vesszük figyelembe, hogy a nevelés érdekében ebben a korban igen nagy szükség van a megfelelő gát-lások kiépítésére, és jó a nemi élettől távol tartani ezt a korosztályt, az egyház törekvéseit bizonyos mértékig megérthetjük. Ez a megértés azonban szükségképpen módosul és lehetetlenné válik, ha figyelembe vesszük azt, hogy Hamvas egy másik könyvében, amelyet középiskolások számára írt, ugyancsak a már jelzett álláspontot fejti ki, de kissé részletesebben és bővebben megindokolva. *Katolikus erkölccstan* c. írásában a nemiségről és a nemi ösztönről az alábbiakat írja:

„*A tisztaság erénye készség a nemi ösztön fékentartására és csak Isten szándéka szerint való kielégítésre.*”

Isten szándéka a nemi ösztönnel a fajfenntartás. Ez pedig a monogám házasságban történik.

Mivel a nemi ösztön erős érzéki ingerrel, kielégítése pedig kéjjel, gyönyörrel jár, ezért veszedelmessé válhatik, ha az ember nem uralkodik rajta. Az embert könnyen rabjává teszi. Tisztátalan képekkel betölti a képzeletet és megbénítja a magasabb szellemi munkát. Lerontja az önbecsülést és felelősségérzetet, és nem riad vissza a legszentebb családi kötelékek szétrombolásától. Testi betegségeket okoz, népeket

¹ Uo. 89. l.

² Uo. 90. l.

erőtlenít el és visz pusztulásba. Babilon, a régi Róma, Karthágó stb. példája mutatja, hogy hatalmas birodalmakat tud eltörölni a nemi ösztön féktelen uralma a föld színéről.”¹

A nemi ösztönnek az ilyen jellegű exponálása végső soron fonákul megfogalmazott szexuálcentrizmust jelent. Ugyanis, ha a nemiség képes népeket, nemzeteket, sőt világbirodalmakat tönkretenni, akkor egyike azoknak a tényezőknél, amelyek döntő mértékben megszabják a társadalom életét. Lehetetlen letagadni azt a tényt, hogy pl. a Római Birodalom hanyatlása és pusztulása együtt járt a nemi erkölcs nagyfokú fellazulásával és a túlzott nemi kiéléssel. Azonban mind a nemi erkölcs fellazulása, mind pedig az érzéki örömekben való tobzódás kísérő jelenségei a társadalmi hanyatlásnak, nem pedig előidézői, mint ahogy ezt a katolikus felfogás próbálja beállítani. Ily módon kap a szexualitás kitüntetett szerepet, és így a fiatalok érdeklődést — akik számára a szexualitás egésze tiltott valamivé válik — méginkább felcsigázza. De a kitüntetett jelleg abból is következik, hogy az egyén számára is szörnyű veszedelmet jelenthet, és ezáltal úgy állítódik be, mint rendkívül fontos, az egyén életét is eldöntő valami, és így újból csak jogosult lesz egy olyan elképzelés, amely a szexualitás szerepét a valóságosnál sokkal nagyobb mérvűnek tételezi fel.

A gimnáziumok számára írt erkölcsstan a már elmondottakon kívül kategórikusan leszögezi a házasság előtti nemi élet tilalmát is:

„Akik nem élnek házasságban (ifjak, hajadonok, özvegyek), azok kötelesek megtartóztatni magukat, akik pedig házasságban élnek, házastársukon kívül mással nemileg nem érintkezhetnek. Ha az önmegtartóztatás Istenért, vagy általában magasabb célért történik, például vallási okokból, vagy a művészetek és tudományok ápolásáért, vagy öreg szülők eltartásáért stb., akkor az tiszteletreméltó erény, amelynek hasznos gyümölcseit a családi, a társadalmi és vallásos életben egyaránt tapasztaljuk.”²

A fentebbi idézet nemcsak a házasság előtti nemi élet tilalmát tartalmazza, hanem még az özvegyek részéről is önmegtartóztatást követel. Az idézet utolsó része nem direkt módon, hanem hallgatólagosan és következményeiben tartalmazza azt a régi felfogást, amely szerint a nemi önmegtartóztatás erény, istennek tetsző valami, következésképpen a nemi élet nem erény, illetve istennek sem tetsző tevékenység. Ami pedig nem erény, illetve istennek nem tetsző, az bűn.

A szüzesség, a nemi önmegtartóztatás ilyen jellegű erénnyé nyilvánítása és ezáltal a nemi élet beárnyékolása, az erény ellenpólusaként kezelése tükröződik a következő részekben is:

„A kezdettől fogva gyakorolt önmegtartóztatást és a vele járó érintetlenséget *szűzi tisztaságnak* nevezzük. Ezt az erényt különösen az Úr Jézus és a Boldogságos Szűz példája szentelte meg. Nagy értéke a lelkiség, a lélek emelkedettsége, amely az angyalokhoz teszi hasonlóvá az embert.”³ Ha a nemi önmegtartóztatást ennyire dicsőítik és magasztalják, ezzel mintegy szükségképpen befektetik a nemiséget és a nemi életet, végső soron bűnként állítják be. És hogy mindenképpen erről van szó — annak ellenére, hogy Hamvas ezt a tételt nem mondja ki —, bizonyítják az előzőekben elmondottak is, valamint a coelibátus ténye, amellyel a katolikus pap-ság megmutatta a nemiséggel kapcsolatos istennek leginkább tetsző felfogást és életmódot.

¹ Hamvas Endre: *Katolikus erkölcsstan — a gimnáziumok katolikus tanulói számára*. Bp. 1963, Szent István Társulat. 74—75. l.

² Uo. 75. l.

³ Uo.

A mai katolikus álláspont Hamvas nézetein keresztül történt fentebbi bemutatása, úgy érezzük, megfelelően érzékelteti azt a már máshol ismertetett nézetünket, hogy a katolicizmus álláspontja — legalábbis hivatalosnak felfogható dokumentumokban — nem sokat módosult ahhoz képest, ahogy a feudalizmusban kialakult. Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az egyház bizonyos körein belül és bizonyos fórumain történtek és történnek is törekvések az ide kapcsolódó nézetek módosítása érdekében. Csak illusztrálásképpen utalunk a Teilhard de Chardin Barátainak Társasága 1965-ben Vézelayban rendezett tanulmányi héten elhangzott P. Verdouc karmelita szerzetes, Teilhard-tanítvány előadására. Ebben az előadásban a szexualitás felfogása lényegesen eltér a hivatalos katolikus állásponttól és inkább a freudi szempontoknak felel meg. P. Verdouc itt elhangzott nézeteit a *Mérleg* így ismerteteti: „Az ember teste által (öröklés, szexualitás stb.) a kozmikus fejlődésbe ágyazva szoros kapcsolatban él a természettel, de ugyanakkor szellemessége által túlmutat az anyagiságon. Feladata az, hogy átszellemesítse az anyagot, humanizálja a természetet, *spiritualizálja a szexualitást, egyszóval felszabadítsa a fejlődésben lévő világegyetemben rejlő szeretet energiát, a „kozmosz libidót”*.¹ — (Kiemelés tőlem — H. L.) Itt tehát a szexualitás már nem a bűnös test követelődő és veszélyes jelensége, hanem a világegyetemben is létező valami, „szeretet-energia” és „kozmosz libidó”. Azonban ez az álláspont is ugyanúgy, mint Chardin nézeteinek egy jelentős része, „eretnek” eszméknek számítanak a hivatalos fórumokon, és nincs lehetőségük, hogy belátható időn belül hivatalosan elfogadott eszmékké váljanak.

Valószínűnek látszik, hogy az elkövetkezendő időkben a katolikus vallásos felfogás módosulni fog a nemiség egészéről alkotott véleményében is. Ez a nézetmódosulás, különösen pedig mint gyakorlat, azoknál a katolikus köröknél, amelyeknél az ismertetett eszmék mélyen beivódtak és beidegződtek, nem fog könnyen bekövetkezni, és még hosszú időn keresztül várathat magára. Ugyanis a katolicizmus Európában, de különösen Latin-Amerikában bizonyos csoportoknál a hívőkbe olyan mélyen beleplántálta ezeket az eszméket, hogy ezek mélyen beivódtak a gyakorlatba, az életmódba, és még napjainkban is nagy erővel hatnak. Ennek illusztrálására vegyük a „Die Tat” című lap eszmefuttatását, amely a délamerikai katolikus felfogásról így ír:

„A délamerikai erkölcsi felfogás szerint a fiatal lányoknál a házasságkötés előtti nemi kapcsolatok felvétele egyenlő a deklaszálással. Mind a család, mind pedig a társadalom eltaszítja, és nemi akad férfi, aki „becsületét” egy „prostituálttal” kötött házassággal kockára tenné: mert az ilyen lányt könyörtelenül ebbe a kategóriába sorolják. Többnyire még az a fiatalember sem veszi feleségül, aki elcsábította, hiszen a házasságkötés időpontjában „már nem lenne ártatlan”. Az öngyilkossági statisztika és az orvosok közlései alapján számtalan tragédiára derül fény.”²

Ha feltesszük azt a kérdést, hogy ezt a gyakorlatot és az ebből fakadó esetleges tragédiákat mi okozza, ennek a megválaszolására nem hozhatunk fel mást, mint a katolikus vallás nemi erkölcsi felfogását. Latin-Amerikában a katolicizmus legvadabb változata, a spanyol katolicizmus terjedt el, amely túlzott agresszivitásával, semmilyen eszköztől sem riadva vissza, kényszerítette rá mindenkre a vallás ide vonatkozó nézeteit.

Ha az egyház meg is változtatja álláspontját, az a gyakorlat, amelyet többszáz éven keresztül kierőszakolt — és amelynek, mint a legelején láttuk, döntően gazda-

¹ *Mérleg* 1965. október. 154. l.

² Közli a *Magyarország* 1966. április 24-i száma. 14. l.

sági okai voltak —, nem fog máról holnapra megváltozni és eltűnni. Nem tűnik el máról holnapra azért sem, mert túlságosan mélyen gyökeredzik az egyszerű hívő vallásos lelkületében, szorosan kapcsolódik az egyház más tradícióhoz, és a hivatalos katolikus közvélemény döntő többsége még ma is ezt vallja helyesnek. Még a rész kérdésekben bekövetkező gyors módosulás is nehezen képzelhető el, mert a katolicizmus a nemiséggel kapcsolatban a nézetek szorosan összefüggő, merev rendszerét hozta létre. Ez esetben pedig az a helyzet, hogy ha megváltoznának a rendszeren belül bizonyos vonatkozások, magukkal hoznák a merev rendszer egészének a széthullását. Ettől pedig a vallás óvakodik, és mindent megtesz bekövetkezésének megakadályozására. Többek között ebben leli magyarázatát, hogy mind a mai napig rész kérdésekben sem történt a hivatalos fórumokon változás. Továbbmenve: bekövetkezhet egy olyan sajátos helyzet is — az előbb idézett délamerikai viszonyok ilyen jellegű következtetést lehetővé tesznek —, hogy miután az egyház már hivatalosan megváltoztatta az ide vonatkozó nézeteit, bizonyos körök dogmatikusan ragaszkodnak a megelőző nézetekhez, és a *gyakorlatban még hosszú időn keresztül fennmaradhat az az állapot, amelyet a régebbi normák szabnak meg*. Hasonló helyzet játszódott le a kereszténység kialakulásánál és fejlődésénél a nemi erkölccsel kapcsolatban. Az az álláspont, amelyet a nemi erkölcs kérdésében Pál apostol, Ágoston stb. képviseltek — és amely a későbbiek során hivatalos álláspont lett —, hosszú időn keresztül kénytelen volt eltűnni és tudomásul venni egy olyan nemi erkölcsi nézetrendszert és gyakorlatot, amely a megelőző időszakban keletkezett és amely csak több száz év múlva tűnt le. A kereszténységen belül hosszú időn keresztül megtalálható a többnejűség és a papi coelibátus; a monogámiát a gyakorlatban csak a feudalizmus teljes győzelme után, a XI. században sikerült teljessé tenni. Addig hatott, és megtalálható volt az ókorban kialakult pogány elmélet és gyakorlat is. Ha rendkívül hosszú időn keresztül hatott a hivatalos nézetekkel szemben a régi idők maradványa és hagyatéka, feltételezhető, hogy a katolicizmus nemi erkölccsel kapcsolatos elmélete és gyakorlata is hatni fog még azután is, amikor már az egyház is megváltoztatta az állásfoglalását. De az egyház állásfoglalása hivatalosan még napjainkban nem változott meg, és éppen ezért, valamint a fentebb elmondottakból kifolyólag is a marxista etika számára egyik fontos feladat a misztikus és történetileg idejtmúlt katolikus szexuáletikai nézetrendszer bírálata.

Mint mindenféle bírálattal kapcsolatban, úgy jelenleg is érvényes az a tétel, hogy a bírálatnak az el nem fogadott nézetek helyett új nézeteket kell adnia, vagy legalábbis alapot az új nézetek kikövetkeztetésére. Adott esetben ennek a követelménynek azért nem teszünk alapvetően eleget — habár ilyen irányú tendenciák teljes hiányát nem lehet állítani —, mert máshelyütt kívánjuk megvalósítani a marxista etika nemi erkölccsel kapcsolatos nézeteinek kifejtését, amelynek a megvalósításához a vallásos felfogás bemutatása és bírálata jelenlegi viszonyaink közepette az egyik szükséges eszköz.

Ezen utóbbi relációból — tehát, hogy a vallásos felfogás bírálata csak eszköz a marxista etikai álláspont kidolgozásához — kövekezik, hogy a fentebbi bírálat és ábrázolás sem lépett fel a teljesség és a részletesség igényével, ahelyett csak a vallásos felfogás leglényegesebbnek vélt nézeteit mutatta be.

DIE ETHISCHE AUFFASSUNG DES KATHOLIZISMUS ÜBER DIE SEXUALITÄT

Der Verfasser betrachtet in dieser Abhandlung, die einen Teil eines grösseren Aufsatzes, betitelt „Die ethischen Probleme der Beziehungen in der Familie, der Ehe und der Sexualität“, bildet, die katholische Auffassung als einen Faktor, der die europäische Sexualethik entscheidend bestimmt.

Die christliche Sexualethik entstand einerseits aus der jüdischen Mystik, andererseits aus historisch bestimmten ökonomischen Verhältnissen. In dieser Auffassung spielt die Askese eine ausserordentlich wichtige Rolle, die für das frühe Christentum eine ideologische und psychische Waffe war, die aber auch dazu beigetragen hat, dass sich die Vorstellungen von Sünde und Sexualität eng miteinander verbanden. Die katholische Sexualmoral erhielt ihre ausgeprägteste Form im Mittelalter, sie ist also eine feudale Moral. Nach einer von ihrer charakteristischen Thesen ist die Sexualität identisch mit der Sünde, sie stammt nicht vom Gott. Der Katholizismus mistifiziert die Sexualität, betrachtet sie als naturwidrig, und letzten Endes gelang er zu einer Sexualzentrismus mit umgekehrtem Vorzeichen. Für die katholische Auffassung ist die Irrationalität auch charakteristisch. Der Katholizismus fasst die Unwissenheit und Prüderie als Tugend auf. In der Abhandlung werden auch die Ansichten von Tihamér Tóth, dem prägnantesten Vertreter der ungarischen katholischen Auffassung behandelt. Im Zusammenhang mit den Problemen unserer Zeit berührt der Verfasser die diesbezüglichen Ansichten einer führenden ungarischen kirchlichen Persönlichkeit, Endre Hamvas. Es wird auch auf die neuesten Vorstellungen hingewiesen, die die jahrhundertealte steife Auffassung der Kirche ändern möchten.

Ласло Горуци

ЭТИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ КАТОЛИЦИЗМА О СЕКСУАЛЬНОСТИ

В Этой работе, являющейся частью более пространной работы, озаглавленной „Этическими проблемами семейных-брачных-сексуальных всязей“, автор касается католического понимания с такой точки зрения, которой определялась решительно европейская сексуальная этика. Христианское понимание сексуальной этики происходило с одной стороны из еврейского мистицизма, с другой стороны из конкретных исторических — экономических отношений. Кроме этого играет значительную роль в этом понимании и аскеза, представляющая собой для раннего христианства идеологическое и психическое оружие, но и способствующая тому, чтобы представления сексуальности и вины слились. Католическая сексуальная мораль достигла высшей точки своего развития во время феодализма, и в крайнем случае представляет собой феодальную мораль. Одним из своих характерных положений является следующее: „сексуальность тождественна вине, не происходит от бога“. Католицизм мистифицирует сексуальность, считает противоестественной, и в крайнем случае достигает обратного сексуального централизма. Характерной чертой католического понимания является ещё иррационализм, и тот факт, что притворную стыдливость считает добродетелем. В работе идёт речь ещё о взглядах Тигамера Тота, самого характеристического представителя венгерского католического понимания. В связи со взглядами являющимися в наши дни, автор касается примыкающих взглядов Эндре Гамваша ведущей церковной личности, и делает ссылку на самые новые представления, с помощью которых хотели бы изменить вековое дубовое понимание.

